

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 14 Fall 2010

OSMANLI DEVLETİNDE OZANLAR VE KOPUZ ÜZERİNE BİR NOT

Gürol PEHLİVAN*

Saz şairlerinin tarihteki yeri ve ilk ne zaman kaynaklara geçtikleri hakkında Fuad Köprülü'nün çalışmalarından bu yana pek az yeni bilgi ileri sürülebilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de devrin kaynaklarının bu konudaki suskunluğudur. Nitekim Köprülü de bu suskunluğu çalışmalarında müteaddit defalar dile getirir ve bazı yerli ve yabancı kaynaklardan yola çıkarak bir takım düşünceler ileri sürer. Bu düşüncelerin teksif edildiği bir alan da Osmanlılarda ozanların ne zaman ortaya çıktıklarına dair olanlardır. Köprülü, 1930 yılında bu konuda şunları yazmaktadır:

“XIII. asırda Anadolu Selçuklularının ordularında gördüğümüz *ozan*'ları, Mısır Memlûkleri devletinde hükümdârların tantanalı alaylarında, Türkleşmiş bir Moğol hânedânı olan Celâyirliler'de, hattâ XV. asırda Anadolu Beyleri'nin saraylarında da görüyoruz. Bertrandon de la Broquiere'in, Murad II.'in sarayında ziyâfet sırasında gördüğünü söylediği mûsikîşinâslar, Tursun Bey'in, Fâtih'in çocuklarının sünnet merâsimini anlatırken bahsettiği hânende ve sâzendeler belki de *ozan*'lardı; bununla berâber, Murad II.'in klâsik mûsikîye karşı meftunluğu, Fâtih'in klâsik edebiyata vukûfu düşünülünce, bu bahsedilen mûsikîşinâsların *ozan*'lar olmaması ihtimâli de hatıra gelebilir. Ancak Bertrandon, aldığı malûmata dayanarak Murad'ın ziyâfetindeki *ozan-menestrel*'lerin, onun seleflerinin vak'alarını hikâye eden *kahramanlık destanları (chanson de gestes)* söylediklerini bilhassa zikretmek sûretiyle bu ihtimâli bertaraf ediyor. Bunların *Oğuz destanları* olması da pek tabiidir. Herhâlde, XIV. ve XV. asırlarda Osmanlı ordularında ve halk arasında, Anadolu'nun başka yerlerinde olduğu gibi, halk şâir-mûsikîşinâslarının bulunduğu muhakkaktır. Daha XV. asrın ilk yıllarında, Anadolu'da, ellerinde sazlarla ilâhiler okuyan derviş-şâirlerin bulunduğunu, Clavijo'nun seyahat-nâmesinden öğreniyoruz. Bunların daha önceki asırlarda da bulunduğu muhakkaktır.” (Köprülü, 1989: 162-163).

Köprülü yine II. Murad devrinde halk şâirlerinin mevcudiyetini, Bertrandon'a dayanan şu bilgiyle takviye etmektedir:

“Yine aynı seyyah, Sultan Murad'ın, vezirlerinden birinin kızına düğün hediyesi gönderdiğini ve bu hediyeği götürülen alayı anlatıyor: Hediyeği götürmeye paşalardan birinin haremi me'mur olunmuş; maiyyetinde otuz kadın daha varmış. Hepsisi çok mükellef giyinmişler, yüzleri örtülü imiş. Atlara binmişler. Bu alayın önünde oniki-ondört kişi varmış. Bunların ikisi halk şâiri, diğerleri de muhtelif mûsikî âletleri çalan muzıkacılar imiş. Müellifini *menestrel* diye pek doğru olarak ifâde ettiği bu şâirlerin *Ozan*'lar olduğu pek tabiidir. Bu izahlar da, *Ozanlar*'ın cemiyetteki yerlerini göstermek bakımından çok mânalıdır.” (Köprülü, 1989: 162, dn. 17)

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Köprülü, Osmanlılarda ozanların varlığını Bertrandon'un seyahatnâmesinden aldığı bilgilerle kanıtlamaya çalışmakta ve bu bilgiler üzerine konuyla ilgili fikirlerini geliştirmektedir. Bertrandon'un tanıklıkları bir ziyâfet ve düğün töreni hakkındadır. Köprülü buradan yola çıkarak Osmanlı ordusunda da halk şâirlerinin olduğunu varsaymaktadır.

Bugün elimizde Köprülü'nün varsayımını kanıtlayacak bir veri mevcuttur. II. Murad devrinde yaşamış olan Gelibolulu Muhammad Zaîff'nin “Gazâvat-ı Sultân Murâd Hân” isimli eserinde bulunan bu kayıt, bizce âşık edebiyatı geleneğimizin tarihiyle ilgili bir boşluğu doldurmaktadır. 1444 yılında yapılan Varna savaşına giden ordunun tasvirinde şu bilgiye rastlıyoruz:

* Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

“Azablar saffıydı on bin iy yâr
Kocası yok yigididi ne kim var

Yarakları kılıc u yay u okdı
Re’islerinde çukalları çokdı

Dutar her biri iki şiş agacdan
Ucı ser-tîz geçer urursa taşdan

İki yüz dahi artugıdı sancak
Yeşil kızıl saru gök ü kara ak

Çalmurdı dibinde kopuz u nây
Kıvanurdı görüben yohsul u bay

Biri birine dir hâllü halince
Uralum kâfire ok tâ ölince

İverleridi kim tîzcek varalar
Okıla Üngürüzleri kırılar” (Sarı, 1994: 283)

Burada açıkça ordunun sancaklarının bulunduğu safın yanında “kopuz” çalındığından bahsedilmekteyse de, maalesef kopuzları çalanların kimliğiyle ilgili ayrıntı verilmemiştir. Ancak Köprülü’nün varsayımına önemli bir dayanak tespit edilmiştir. Bu kopuzları pekâla ordu içerisindeki ozanlar da çalıyor olabilir. Bunu Köprülü’nün naklettiği Bertrandon’un yazdıklarıyla birleştirdiğimizde Osmanlı ordusunda halk şâirlerinin bulunduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. II. Murad devrinde kopuzun sevilen bir çalgı olduğu Şeyhî’nin şahitliği ile sabitti (Köprülü, 1989: 107). Şimdi bu bilgiye, adı geçen çalgının orduda da kullanıldığını ilave edebiliriz.

KAYNAKÇA

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989). *Edebiyat Araştırmaları, 1*, (3. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınları.

SARI, Mehmet (1994). *Gelibolulu Zâifî Muhammed Gazâvat-ı Sultan Murad Han İnceleme (Ses Değişmeleri, Benzeşmeleri ve Uyumlar)-Metin-Sözlük*, İstanbul: İstanbul Ü. Sosyal Bil. Ens. Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora tezi.